

بررسی جرم سرقت رایانه ای و نحوه پیشگیری از آن

جواد نیک افشار^۱

^۱ دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه- دانشکده حقوق و علوم سیاسی

نام نویسنده مسئول:

جواد نیک افشار

چکیده

فضای سایبری در کنار کارکردهای مهم و حیاتی اش، محل فعالیت انسانهای فرصت طلب نیز می باشد. یکی از جرائمی که در فضای سایبری توسط این افراد رخ می دهد، سرقت داده ها و اطلاعات متعلق به دیگران می باشد که سرقت رایانه ای یا کامپیوتری یکی از مصادق جرایم رایانه ای است که در فضای الکترونیکی ارتکاب می یابد، امروزه در اکثر کشورهای جهان به عنوان یک عمل مخالف قانون به رسمیت شناخته شده و برای مرتکبین آن مجازات در نظر گرفته شده است. سرقت رایانه ای در واقع دسترسی پیدا کردن غیر مجاز به داده های دیگری و ربودن یا انتقال آن می باشد که برای جلوگیری و هرچه کمتر نمودن ارتکاب این جرم، بالاخص توسط افرادی که سابقه دار نبوده و ویژگیهای فضای مجازی آنها را به ارتکاب جرم ترغیب می کند، استفاده از راهکارهای پیشگیری از جرم موثر می باشد. این راهکارها شامل دو روش پیشگیری وضعی و پیشگیری اجتماعی می شوند، که هرچند در اصل برگرفته از شیوه های پیشگیری از سرقت های سنتی می باشند لیکن با تطبیق آنها با شرایط فضای سایبری می توانند موجب کاهش جرم سرقت های رایانه ای گردند. که در این مقاله با توجه به قانون ایران این جرم رایانه ای مورد مطالعه قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: فضای سایبری، سرقت رایانه ای، پیشگیری از جرم، دسترسی غیرمجاز.

مقدمه

یکی از مباحث بسیار مهم و پیچیده ای که امروزه در حقوق جزا و جرم شناسی مطرح است بحث جرایم رایانه ای (کامپیوتری) است، یعنی جرایمی که توسط رایانه قابل ارتکاب است. یا به عبارت دیگر جرایمی که رایانه در ارتکاب آن ابزار و وسیله جرم، یا مکان وقوع جرم و یا اینکه خود موضوع جرم قرار می گیرد. سرقت به عنوان یکی از جرایم علیه اموال در قانون مجازات اسلامی به ربودن مال متعلق به غیر تعریف شده که پیشرفت روزافزون فناوری باعث شده شیوه و ابزار ارتکاب این جرم نیز تغییر پیدا کند، قسمی که عملاً در دنیای کنونی بدون رایانه یا کامپیوتر زندگی جامعه بشری مختل خواهد شد. پیشرفت تکنولوژی رایانه ای و توسعه کاربرد آن، چنان وابستگی جدا ناپذیر میان زندگی مدرن امروزی و این فناوری را در تمامی عرصه های زندگی فردی و اجتماعی به ارمغان آورده است که قانون گذار نیز در پی این تحول سرقت از طریق رایانه را به عنوان سرقت رایانه ای جرم انگاری نموده است. پرسش اساسی که مطرح می شود این است که؛ شرایط تحقق سرقت رایانه ای (کامپیوتری) و چگونگی انجام آن چه بوده و تفاوت آن با سرقت عادی چیست؟ لذا پژوهش حاضر در پی حل این مسأله و پاسخ به پرسش های فوق می باشد.

تعریف سرقت رایانه ای

از آنجاکه سرقت رایانه ای یک مفهوم جدید و هم چنان پیچیده است، لذا تا کنون یک تعریف جهانی جامع و مانع از آن صورت نگرفته که برای همه مورد اقبال واقع شده باشد. دیدگاه های متفاوتی در رابطه با سرقت رایانه ای وجود دارد حتی کسانی هستند که سرقت رایانه ای را نمی پذیرند و اذعان دارند که سرقت یک جرمی است که علیه اموال صورت می گیرد، چطور امکان دارد که در رابطه به داده های کامپیوتری آنرا بپذیریم. لذا درباره سرقت رایانه ای یا اینترنتی تعاریف متفاوتی وجود دارد که چند نمونه آن مورد بحث قرار می گیرد:

سرقت رایانه ای (سرقت و تکتیر غیر مجاز برنامه های کامپیوتری حمایت شده): چون تولید برنامه های رایانه ای هزینه و وقت زیادی را صرف می کند، لذا استفاده غیر مجاز از آن، برای صاحب قانونی شان زیان اقتصادی و مالی داشته که شباهت زیادی با جرایم علیه اموال و مالکیت دارد، و شامل: سرقت، کپی و استفاده غیر مجاز از برنامه های رایانه ای می شود که اغلب بدان سرقت نرم افزار می گویند [۱]. با توجه به تعریف ارایه شده چنین استنباط می شود که داده ها و اطلاعاتی که مورد سرقت قرار می گیرد باید ارزش مالی و اقتصادی داشته باشد وگرنه سرقتی محقق نخواهد شد. قانون گذار در ماده ۷۴۰ قانون تعزیرات، سرقت رایانه ای را تعریف کرده است. طبق این ماده هرکس بطور غیرمجاز داده های متعلق به دیگری را برباید چنانچه عین داده ها در اختیار صاحب آن باشد، به جزای نقدی از یک میلیون ریال تا بیست میلیون ریال و در غیر اینصورت به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج میلیون ریال تا بیست میلیون ریال یا هردو مجازات محکوم خواهد شد. در سرقت رایانه ای رفتار مجرمانه ربودن است اما این ربودن به دو روش ممکن است انجام شود. در یکی از این روشها پس از سرقت اطلاعات و محتوای متعلق به دیگری دارنده آنها از این اطلاعات و محتوا محروم می شود و دیگر نسخه ای از آنها در اختیارش باقی نمی ماند. در روش دیگر پس از سرقت اطلاعات همچنان یک نسخه از آن در اختیار صاحب آن باقی می ماند که این روش با کپی کردن اتفاق می افتد مانند آنکه شما رایانه خود را برای تعمیر نزد کسی می گذارید و او بدون اجازه شما از فایلها یکتان کپی بگیرد. نکته دیگری که باید مدنظر قرار گیرد آن است که در سرقت رایانه ای با ربودن داده و اطلاعاتی روبرو هستیم که در سامانه های رایانه ای و مخابراتی مانند لپ تاپ، تلفن همراه و یا ابزارهای حامل داده مانند اطلاعات موجود درون فلش و..... وجود داشته است.

در سرقت سنتی موضوع جرم مال است و باید آنچه که ربوده می شود، دارای ارزش اقتصادی باشد اما در سرقت رایانه ای چون قانونگذار بر این موضوع تأکید نکرده است، موضوع سرقت رایانه ای می تواند داده، محتوا و اطلاعات دارای ارزش مالی یا غیرمالی باشد. نکته دیگر که بایستی مورد توجه قرار گیرد تفاوت میان سرقت رایانه ای و کلاهبرداری رایانه ای است. در کلاهبرداری رایانه ای شخص مرتکب درصدد آن است که از ابزارهای رایانه ای استفاده کند تا وجه، مال یا امتیاز مالی بدست آورد. مانند شخصی که با ورود غیرمجاز به سامانه بانک مبلغی را از حساب یک شخص به حساب خود انتقال دهد در حالی که در سرقت رایانه ای محتوا و اطلاعات مربوط به یک شخص مورد سرقت قرار می گیرد.

روند رو به رشد جرایم کامپیوتری و از جمله سرقت رایانه ای موجب بروز مشکلات گوناگونی در جوامع مدرن امروزی از جمله جامعه حقوقی گردیده است. جرم سرقت از یکطرف می تواند شامل فعالیتهای مجرمانه ای باشد که ماهیتی سنتی داشته، و از طرف دیگر ماهیتی کاملاً جدیدی که حقوق جزای کلاسیک و آیین دادرسی را به چالش انداخته و متحول سازد. بدین جهت دانشمندان در پی شناخت این جرم و مبارزه با آن بوده و این جرم را مورد مطالعه قرار می دهند.

عناصر متشکله سرقت رایانه ای

جرم پدیده چند وجهی است که تحقق آن نیازمند عوامل متعدد می باشد. از یک سو پدیده ظاهری و عینی و از سوی دیگر، دارای وصف مجرمانه، یعنی عنوان اعتباری که قانونگذار به آن می دهد و از طرف دیگر برای جرم دانستن این عنوان اعتباری محرز شدن شرایطی در وجود مجرم لازم است. از نظر حقوقی برای آنکه عمل انسانی جرم تلقی شود؛ باید چند نکته اساسی در آن محرز بشود، اولاً قانونگذار این عمل یا فعل را جرم شناخته و کیفری برای آن در نظر گرفته باشد. دوماً فعل یا ترک فعل مشخص به منصف ظهور و بروز یا به فعلیت برسد و سوماً با علم و اختیار این عمل ارتکاب یافته باشد [۲].

عنصر قانونی

تحقق یافتن هر جرم مشروط به آن است که بزهکارانه بودن آن قبلاً در متون قانونی یا در منبعی حقوقی ذکر شود [۳]. این قاعده از مرفی ترین و مهمترین قواعد حقوق جزای است. با توجه به این قاعده، هیچ کس را نمی توان به خاطر انجام عمل یا ترک عمل مجرم شناخت و محکوم به مجازات نمود، مگر اینکه قبل از آن قانون چنین عمل یا ترک عمل را جرم دانسته و برای مرتکبین آن مجازات در نظر گرفته باشد. لذا مراد از عنصر قانونی بودن آن است که جرم بودن یک عمل باید پیش از ارتکاب فعل حتماً در قانون بطور مستند بیان شده باشد. بنابراین شرط مقدم و لازم برای تحقق جرم سرقت رایانه ای ماده ۱۲ قانون جرایم رایانه ای (ماده ۷۴۰ قانون مجازات اسلامی) است، که در واقع نمایانگر عنصر قانونی بودن این جرم است. براساس این ماده دسترسی پیدا نمودن غیر مجاز توسط یک کاربر به سیستم رایانه ای دیگر و ربودن داده های آن جرم شناخته شده، برای مرتکبین این نوع جرایم مجازاتی پیش بینی شده است. لذا اصل قانونی بودن سرقت رایانه ای در قانون فوق الذکر به خوبی نمایان می باشد.

عنصر مادی

براساس حقوق جزا قصد و نیت سوء یا انگیزه هر چند که نکوهیده و زشت باشد، تا زمانی که عملاً و بالفعل عریان نگردد و خطری برای نظم اجتماعی نداشته باشد، محکوم به مجازات نخواهد شد. بنابراین شرط تحقق جرم آن است که قصد سوء با ارتکاب عمل خاصی دست کم به مرحله فعلیت برسد. فعل یا عمل خارجی که تجلی نیت مجرمانه و یا تقصیر جزایی است عنصر مادی جرم را تشکیل می دهد [۴]. رکن اساسی سرقت در حقوق ایران ربایش است که بدون تحقق آن عنصر مادی جرم سرقت به وقوع نخواهد پیوست. لازمه آن نقل مکان دادن مال از محلی به محل دیگر می باشد، بنابراین در حقوق ایران تنها در مورد اموال منقول، که قابلیت نقل و انتقال و در نتیجه ربوده شدن را دارند مصداق پیدا می کند. چون موضوع سرقت رایانه ای داده ها و اطلاعاتی است که در دنیای مجازی الکترونیکی قرار دارد، لذا ربودن آنها جز انتقال دادن آنها دیگر معنا ندارد. انتقال داده ها هم به دو شیوه امکان پذیر است، یا بصورت (copy) انجام می شود که اصل شان در نزد صاحب اصلی باقی می ماند و فقط از آن رو گرفت می شود، یا اینکه نه بصورت (cut) انتقال داده می شود که ظاهراً صاحب اصلی را از داده ها محروم می نماید.

عنصر روانی (معنوی)

یکی از عناصر اصلی و اساسی هر جرم داشتن عمد و نیت سوء می باشد. در حقیقت داشتن مسئولیت کیفری یا جزایی عبارت است از قصد مجرمانه یا تقصیر جزایی که مجرم در اثر آن جرم را مرتکب شده است، هرگاه این مسئولیت وجود نداشته باشد، در واقع جرمی بوجود نیامده است. مسئولیت کیفری مسئولیتی است که مرتکب عمل مجرمانه، علاوه بر علم و اطلاع باید دارای اراده و سؤنیت یا قصد مجرمانه بوده و رابطه علیت بین عمل ارتكابی و نتیجه حاصل از جرم باید وجود داشته باشد، تا بتوان عمل انجام شده را به مرتکب نسبت داد. بنابراین، منظور از عنصر روانی یا معنوی آن است که مرتکب، عملی را که طبق قانون جرم شناخته شده، با اراده و با قصد مجرمانه انجام داده یا آنکه در ارتکاب آن عمل مرتکب تقصیر جزایی شده باشد. هرگاه چنین قصد مجرمانه ای وجود نداشته باشد کسی را نمی توان تحت تعقیب و مجازات قرار داد. [۵].

شرایط سرقت رایانه ای

از آنجائی که محقق شدن هر جرمی منوط به یک سری شرایطی بوده و تازمانی که آن شرایط محرز نگردد جرمی بوقوع نمی پیوندد. شرایط عامه (عقل، بلوغ، علم، و اختیار).
داده های مورد سرقت متعلق به دیگری باشد.
سرقت در محیط الکترونیکی یا فضای سایبری باشد.
توسط وسایل الکترونیکی (رایانه، اینترنت، ...) صورت گرفته باشد.

لذا سرقت اینترنتی زمانی محقق می شود که شرایط فوق در آن وجود داشته باشد. اگر یکی از شرایط فوق در انتقال داده ها و اطلاعات از یک فایل به فایل دیگر وجود نداشته باشد، سرقت انجام نشده و تحت عنوان سرقت رایانه ای قابل بررسی نمی باشد.

چگونگی انجام سرقت رایانه ای

در رابطه با چگونگی انجام سرقت رایانه ای یا اینترنتی نیز نظر واحدی دیده نمی شود، چون انتقال داده ها و اطلاعات به گونه های متفاوت قابل انجام است؛ داده های اینترنتی و اطلاعات را می توان هم بصورت روگرفت (copy) انتقال داد، طوریکه عین داده در اختیار صاحب اصلی می ماند، و هم بصورت برش (cut) قابل انتقال است که در اینصورت صاحب اصلی ظاهراً از عین داده محروم می شود، ولی او می تواند از رهگذر بازیابی در حافظه رایانه (recovery) داده های برش (cut) شده را به دست آورد. هردو نوعی از انتقال داده ها یا اطلاعات رایانه ای شامل ربودن می شود، چون در هردو روش نتیجه همان دسترسی پیدا کردن به مال (داده ها یا اطلاعات) دیگری است، با این تفاوت که در اولی داده ای اصلی بجای خود باقی است، فقط از آن روگرفت (copy) می شود، در دومی داده ها از محل اصلی انتقال یافته و به جاهای دیگری منتقل می گردد. برای انجام سرقت رایانه ای فرض های مختلفی را می توان تصور کرد: ممکن است کاربری با بدست آوردن کد رمز (password) یک سیستم رایانه ای، وارد آن شده و داده ها یا اطلاعات که ارزش مالی داشته و مربوط به دیگری است به حساب خود انتقال دهد. یا اینکه ممکن است صرفاً اطلاعات و داده های متنی، تصویری و صوتی، ... باشد که کاربر با نفوذ غیر مجاز یا فراتر از اجازه خویش و شکستن قفل وارد فایل دیگری شده و داده ها را از آنجا به فایل مورد نظر خود منتقل نماید.

حال بر فرضی که کاربری به سیستم رایانه ای بانک ملی دسترسی یافته، پولی را از حساب دیگری به حساب خود انتقال دهد، یا با دخل و تصرف در سیستم عابر بانک، پولی بیش از مقدار حساب خود را دریافت می کند. چنین مواردی سرقت است یا کلاهبرداری؟ با توجه به تعریف کلاهبرداری رایانه ای که چنین بیان می دارد: کلاهبرداری رایانه ای یا کامپیوتری عبارت است از تحصیل مال غیر با استفاده متقلبانه از رایانه [۶]، لذا می توان گفت که عمل مزبور مشمول کلاهبرداری خواهد شد. برخی در تمایز این دو گفته اند: کلاهبرداری در مفهوم عام خود شامل سرقت رایانه ای نیز می شود، اما از آنجا که سرقت رایانه ای ناظر به سرقت داده ها و فایل ها است، علاوه بر اینکه یک جرم رایانه ای محض محسوب می شود موضوع آن نیز صرفاً مال نیست و از همین مجرا بین کلاهبرداری رایانه ای که منتج به تحصیل مال یا منافع مالی است و سرقت رایانه ای که منجر به ربودن داده ها و فایل های رایانه ای می شود تفاوت قایل شد [۷].

نتیجه گیری:

سرقت رایانه ای یا اینترنتی از جمله جرایمی نسبتاً جدیدی است که بعد از دسترسی یافتن بشر به تکنولوژی و دنیای مجازی الکترونیکی بوجود آمده و متأسفانه هر روز بر تعداد مرتکبین این جرم افزوده می گردد. دریک تعریف کلی می توان گفت که؛ رایانه ای در حقیقت دسترسی یافتن غیرمجاز به داده های دیگری و استفاده کردن از آن داده ها و یا انتقال آن ها به فایل مورد نظر خود است. یا به عبارت دیگر دسترسی یافتن عمدی به داده های دیگری بدون مجوز قانونی و ربودن (انتقال) آنها به فایل مورد نظر. تفاوت اساسی که سرقت رایانه ای با سایر سرقت های سنتی (غیر الکترونیکی) دارد این است که این جرم در فضای سایبری، توسط وسایل الکترونیکی، علیه داده ها و اطلاعات افراد ارتکاب می یابد، حال آنکه سرقت های سنتی در دنیای واقعی و عینی، به صورت فیزیکی توسط دست یا سایر اعضای بدن صورت می گیرد. در حقیقت هردو نوع سرقت تلقی می شود با این تفاوت که وسایل و ابزار ارتکاب جرم، موضوع جرم و محل وقوع جرم فرق می نماید. در مورد حدی یا تعزیری بودن سرقت رایانه ای نیز دیدگاه های متفاوتی مورد بررسی قرار گرفت، اما نظر اکثریت مبنی بر تعزیری بودن آن است. استدلال آنها این است که چون شرایط سرقت حدی در آن محقق نمی شود لذا از سرقت های تعزیری به حساب می آید.

مراجع

- [1] باستانی، برومند، ۱۳۸۶ ، جرایم کامپیوتری و اینترنتی ، انتشارات بهنامی، چاپ دوم، ص. ۵۹.
- [2] اردبیلی، محمدعلی، ۱۳۸۷، حقوق جزای عمومی ،جلد نخست، نشر میزان، چاپ بیستم، ص. ۱۲۵.
- [3] قیاسی، جلال الدین ، ساریخانی، عادل و قدرت الله خسرو شاهی، ۱۳۹۱ ، حقوق جزای عمومی، جلد دوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ سوم، ص. ۲۹.
- [4] اردبیلی، محمدعلی، همان، ص. ۲۰۸.
- [5] قیاسی، جلال الدین، ساریخانی، عادل و قدرت الله خسرو شاهی، همان، ص. ۱۹۹.
- [6] گلدوزیان، دکتر ایرج ، ، ۱۳۸۴، حقوق جزای اختصاصی ، چاپ یازدهم ، دانشگاه تهران ص. ۳۶۴.
- [7] بابک پور، قهرمانی، ۱۳۸۸ ، بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ص. ۳۳۴.